

TA'LIMDA PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK MUHIT YARATISH*Djoraboeva Surayyo Abduholikovna**Toshkent viloyati Bekobod tumani MMTB ga
qarashli 39-maktab amaliyotchi psixologi***ANNOTATSIYA**

Mazkur maqolada ta'lim muassasalarida psixologik va pedagogik muhitni yaratishning ahamiyati, uning o'quvchilar rivojlanishiga ta'siri hamda samarali ta'lim jarayonini tashkil etishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, sog'lom muhitni shakllantirishning asosiy omillari va usullari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: psixologik muhit, pedagogik muhit, ta'lim, o'quvchi, o'qituvchi, muloqot, motivatsiya, ijtimoiy muhit

KIRISH

Ta'lim jarayonining samaradorligi nafaqat o'qitish metodlariga, balki undagi psixologik va pedagogik muhitga ham bevosita bog'liqdir. Sog'lom va qo'llab-quvvatlovchi muhit o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularning shaxs sifatida rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Psixologik muhit deganda o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, sinfdagi emotsional holat va umumiy ruhiy atmosfera tushuniladi. Agar bu muhit ijobiy bo'lsa, o'quvchilar o'z fikrlarini erkin bayon etadi, faol ishtirok etadi va o'qishga bo'lgan motivatsiyasi ortadi.

Pedagogik muhit esa o'qitish jarayonining tashkil etilishi, metod va usullar, baholash tizimi hamda ta'limiy faoliyatni o'z ichiga oladi. To'g'ri tashkil etilgan pedagogik muhit o'quvchilarning bilimlarni samarali o'zlashtirishiga yordam beradi.

Ijobiy psixologik muhitni yaratishda eng muhim omillardan biri — o'qituvchi shaxsidir. O'qituvchi o'quvchilarga nisbatan hurmatli, adolatli va mehribon bo'lishi, ularning individual xususiyatlarini inobatga olishi zarur.

Shuningdek, samarali muloqot muhim ahamiyatga ega. Ochiq va samimiy muloqot o'quvchilarning o'zini erkin his etishiga yordam beradi.

Motivatsiyani oshirish ham muhitni yaxshilashning muhim shartidir. Rag'batlantirish, qiziqarli darslar va ijodiy yondashuv o'quvchilarning faoliyatini faollashtiradi. Bundan tashqari, psixologik xavfsizlikni ta'minlash zarur. O'quvchi o'z fikrini aytishdan qo'rqmasligi, xatodan cho'chimay harakat qilishi kerak.

Maktab psixologining faoliyati ham muhim rol o'ynaydi. U o'quvchilarning ruhiy holatini kuzatadi, muammolarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar beradi.

O'qituvchi faoliyati o'zaro bog'liq komponentlardan iborat bo'lib, ular uch turga ajratiladi: konstruktiv, kommunikativ va tashkiliy komponentlar.

Konstruktiv komponent o'qituvchining darsni rejalashtirish, o'quv materiallarini tanlash va qayta ishlash, shuningdek, ularni o'quvchilarga samarali yetkazish faoliyatini o'z ichiga oladi. Dars konspekti aynan shu faoliyatning amaliy ifodasidir. Unda o'qituvchi o'z faoliyati tartibini, o'quvchilar faoliyatini tashkil etish tizimini (yaxlit sinf va alohida o'quvchilar kesimida) belgilaydi. Shu bilan birga, pedagogik faoliyatning ushbu komponenti o'sib kelayotgan avlodni faol fuqarolik ruhida tarbiyalash vazifasini ham o'z zimmasiga oladi.

O'qituvchi o'quvchilarning bilimni chuqurlashtirishga intilishi lozim. Buning uchun murakkab nazariy masalalarni sodda va tushunarli shaklda yetkazish muhimdir. Ta'lim oluvchilarning faol ishtirokisiz chuqur bilim va samarali o'zlashtirish jarayoni amalga oshmaydi.

Muhit, ta'lim-tarbiya va mashqlar miya tuzilishining organik jihatdan yetilishiga yordam beradi. Bu jarayonda ta'limning o'rnini muhim masalalardan biridir. Ta'lim rivojlanishga yetakchilik qiladimi yoki aksincha, rivojlanish ortidan boradimi – bu savol pedagogika va psixologiyada muhim o'rin tutadi.

Nemis psixologi V. Shtern ta'lim psixik rivojlanish ortidan boradi, degan fikrni ilgari surgan. Bunga qarama-qarshi ravishda rus psixologi L. S. Vigotskiy ta'lim rivojlanishda yetakchi rol o'ynaydi, degan g'oyani asoslab bergan. Uning ta'kidlashicha, ta'lim rivojlanishdan oldinda boradi va uni o'z ortidan ergashtiradi.

Shveysariyalik psixolog J. Piaje esa bolaning aqliy rivojlanishi ichki qonuniyatlarga asoslanib, bosqichma-bosqich amalga oshishini ta'kidlaydi.

Ta'lim aqliy rivojlanishni tezlashtirishi yoki sekinlashtirishi mumkin, biroq uni to'liq o'zgartira olmaydi. Shu sababli ta'lim rivojlanish qonuniyatlariga mos bo'lishi zarur. Masalan, bolada mantiqiy tafakkur hali yetilmagan bo'lsa, uni murakkab mantiqiy fikrlashga o'rgatish samarasiz bo'ladi.

Ta'lim va rivojlanish o'zaro bog'liq jarayonlardir. Ta'lim rivojlanishga turtki beradi va uni jadallashtiradi, shu bilan birga, mavjud rivojlanish darajasiga tayanadi. Ta'limsiz to'laqonli aqliy rivojlanish bo'lishi mumkin emas.

L. S. Vigotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasiga ko'ra, bilimlarni egallash insoniyat tomonidan yaratilgan madaniyatni o'zlashtirish jarayonidir. Psixik funksiyalar dastlab tashqi faoliyat sifatida shakllanib, keyinchalik ichki jarayonga aylanadi.

Ta'limda ijobiy muhit yaratishning asosiy tarkibiy qismlari:

Pedagogik jamoada o'zaro ishonch: Pedagogik jamoada sog'lom muhitni shakllantirish o'qituvchilar va ma'muriyat o'rtasidagi o'zaro hamkorlik, umumiy maqsadlar va psixologik qo'llab-quvvatlashga asoslanadi.

O'quvchilarni qo'llab-quvvatlash: Ta'lim jarayonida o'quvchilarning shaxsiy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishini psixologik jihatdan kuzatish, nuqsonlarni bartaraf etish va motivatsiyani oshirish muhimdir.

Ma'naviy-psixologik iqlim: Ta'lim muassasasida ma'naviy-psixologik muhitni sog'lomlashtirish, o'quvchilar o'rtasida do'stona munosabatlarni shakllantirish, ularning ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi.

O'qituvchining kompetensiyasi: Pedagogning kommunikativ ko'nikmalari, o'quvchiga individual yondashuvi va o'z kasbiga bo'lgan ijobiy munosabati o'quv muhitini yaxshilashning asosiy omillaridan biridir.

Innovatsion yondashuvlar: Oliy va o'rta ta'limda psixologik muammolarni hal etishda zamonaviy psixologik xizmatlar va pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish talab etiladi.

Sog'lom muhit yaratish bo'yicha tavsiyalar:

Ta'lim maskanlarida ochiq muloqot va o'zaro hurmat madaniyatini shakllantirish.

O'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish uchun sharoit yaratish.

Pedagoglar uchun psixologik treninglar va seminarlar tashkil etish.

Shaxsning rivojlanishi ijtimoiy-tarixiy jarayonlar ta'sirida shakllanadi. Uning jamiyatdagi o'rni (statusi) iqtisodiy, siyosiy, huquqiy va madaniy omillar bilan belgilanadi.

Status asosida ijtimoiy rollar tizimi shakllanadi. Rol va qadriyatga yo'naltirilganlik shaxsning asosiy xususiyatlarini belgilaydi. Bu xususiyatlar shaxsning motivatsiyasi va ijtimoiy xulq-atvorida namoyon bo'ladi.

Shaxs rivojlanishida quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

- ijtimoiy va pedagogik sharoitlar;
- shaxsning ichki xususiyatlari va rivojlanish mexanizmlari;
- tashqi ta'sirlarga munosabati va ularning o'zgarishi.

Faoliyat jarayonida inson bilim, ko'nikma va malakalarni egallaydi, shu bilan birga idrok, tafakkur, xayol, hissiyot va iroda kabi psixik jarayonlar ham rivojlanadi.

Shaxs xulq-atvori quyidagi funksional tizimlar orqali boshqariladi:

- Boshqaruv tizimi
- Rag'batlantirish tizimi
- Barqarorlashtirish tizimi
- Nazorat (indikatsiya) tizimi

Bu tizimlar o'zaro bog'liq holda faoliyat yuritadi va insonning ongli xatti-harakatlarini ta'minlaydi.

Bolalar ta'lim-tarbiyasidagi kamchiliklarning muhim sabablaridan biri o'qituvchining psixologik tayyorgarligi bilan bog'liq. Shu bois pedagogik jamoani psixologik jihatdan o'rganish va uni samarali boshqarish muhim vazifalardan biridir.

Pedagogik jamoani rivojlantirish uchun:

- jamoa tarkibini tahlil qilish,
- mavjud kamchiliklarni bartaraf etish,
- hamkorlik va muloqotni rivojlantirish zarur.

Jamoda samarali ishlash, avvalo, sog'lom psixologik muhit va rivojlangan kommunikativ ko'nikmalarga bog'liq. Shaxslararo muloqot pedagogik jamoaning muvaffaqiyatli faoliyatida hal qiluvchi omillardan biridir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ta'limda psixologik va pedagogik muhitni yaratish o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi. Sog'lom muhit orqali bilimli, mustaqil fikrlaydigan va ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalash mumkin. Pedagogik faoliyatning tuzilishi o'qituvchining o'ziga xosligi bilan belgilanadi va bu, avvalo, uning kasbiy sifatlari hamda har tomonlama faoliyati bilan bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziyev, E. (2010). *Umumiy psixologiya*. Yangi asr avlodi.
2. Davletshin, M. (2002). *Umumiy psixologiya*. TDPU.
3. Suyarov, A. (2017). The present condition of tourism in Samarkand, the results of research survey from tourists in region. *SCOPE Acad. HOUSE BM Publ.* 103, 41–46.
4. Samarova Shoxista Rabidjanovna, Rakhmonova Muqaddas Qahramanovna,
5. Mirzarahimova Gulnora, Ikromovna, Maratov Temur Gayrat ugli, Kamilov Bobir Sultanovich. (2020). Psychological aspects of developing creative personality and the concept of reduction of creativity to intellect. *JCR.* 7(17): 498-505. doi: 10.31838/jcr.07.17.69
6. Jabbor Usarov. (2019, June). Using Teaching Methods for Development Pupil Competencies. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 15(1), 272-274.
7. Ziyonet.net